

De veters van Dubček

De geschiedenisexamens havo en vwo van 2017

Het is dit jaar de derde keer dat de havo- en vwo-geschiedenisexamens zijn afgenomen volgens de vernieuwde syllabus van 2015. De combinatie van historische contexten met ongespecificeerde kenmerkende aspecten biedt blijkbaar voldoende houvast aan de kandidaten om hun examen te maken. En aan hun docenten om het examenwerk te corrigeren.

Stefan Boom is bij Cito verantwoordelijk voor de productie van de havo- en vwo-examens geschiedenis.

Onder: Havo, bron 6: In 1572 vallen de troepen van Willem van Oranje Roermond binnen. Hierbij wordt ook een klooster aan-gevallen. Deze aanval wordt in 1587 door Richard Verstegen beschreven in zijn boek *Theater van ketterse gruwelijkheden in onze tijd*. In die uitgave staat deze prent.
Rechterpagina: Havo, bron 4: Tussen 1482 en 1485 maakt de Italiaanse schilder Ghirlandaio dit schilderij, *De aanbidding van de herders*

De examens werden zowel op havo als vwo goed ontvangen. Dat blijkt uit het geringe aantal inhoudelijke klachten over de examens die via het Laks door kandidaten werd geuit. Via de examenlijn van CvTE en de fora van VGN kwamen ook weinig klachten van docenten binnen.¹ Het examen leek te voldoen aan de verwachtingen van de kandidaten en hun docenten. Omdat de wisselende onderwerpen zijn afgeschikt, kunnen oude examens als oefenmateriaal worden gebruikt. Daardoor voelden de kandidaten zich beter voorbereid en sloot het examen aan bij hun verwachtingen.

De omstandigheden waaronder het examen werd afgenomen, waren bijna ideaal. Geschiedenis was (eindelijk) door de examenroostermakers in het begin van de examenweken gezet, waardoor er aanzienlijk meer tijd voor de correctie was. Het was niet zo warm als gebruikelijk op de examendag, zodat zelfs ook het weer meespeelde om tot een goed resultaat te komen.

De regiovoorzitters van de VGN vonden het havo-examen (zie de verslagen van de VGN-site): '... in orde. Leerlingen klaagden niet over lengte. Vragen werden nauwelijks overgeslagen.' Over het

vwo-examen noteerden zij: 'Aan de lange kant; de meeste leerlingen waren tot het eind bezig. Niveau in orde; vwo-waardig.'

De *quickscore*, de mini-enquête die door de correctoren wordt ingevuld, levert hetzelfde beeld op: meer dan de helft van de docenten vond het examen voldoende tot goed bij hun onderwijs passen. Zij waardeerden het examen van havo met een 6,7 en het vwo met een 6,6; de hoogste beoordelingen sinds de nieuwe examens na 2015. Het belangrijkste kritiekpunt vormde de omvang van het vwo-examen: dat was volgens meer dan de helft van de vwo-docenten te lang.

In de landelijke pers werd weinig aandacht besteed aan de geschiedenisexamens. In *de Volkskrant* van 13 mei verzuchtte Hans Goedkoop over het havo-examen: 'Jemig de pemig, ze vragen wel een hoop kennis zeg!' Goedkoop was blij dat de examenmakers ook 'septisch naar de voc kijken'. Helaas koppelde hij dat aan de vraag over Elmina en de verovering van Brazilië, beide onderdeel van het 'Grand Desseyn' van de WIC, het grote project om economische oorlog tegen Spanje te voeren en zelf een graantje mee te pikken van de slavenhandel. In het vwo-examen werd dezelfde

Hoe zit het ook al weer?

Leg uit... is een lang antwoordvraag en wordt beloond met 2 punten voor de twee stappen die moeten worden gezet. In het cv worden de stappen niet uitgesplitst in deelscores.

Noem of Geef aan... verwacht een kort(er) antwoord en is telkens 1 punt waard.

Toon aan... is in principe ook 1 punt waard, maar als er bijvoorbeeld staat 'met twee verwijzingen uit de bron', dan wordt dat 3 punten.

Het is van belang de kandidaten te wijzen op het aantal punten dat per vraag wordt gegeven. Bij één punt hoort één prestatie (of denkstap), bij meerdere punten moeten meer prestaties worden geleverd: het 'one-bit-one-point'-principe. Onder 'bron' wordt niet alleen de tekst, prent of foto verstaan, maar ook de inleiding en toelichting bij de bron in het bronnenboekje.

vraag in een andere vorm gesteld.²

In *Kleio* 2017-4 valt het oordeel van de recensenten ook gunstig uit. Daan Schuijt vond het een 'goed vwo-examen', Nicole van der Steen vond dat het havo-examen 'de harde werkers, de wakere lezers en de scherpe denkers' beloonde. Haar conclusie: 'Zo hoort een examen te zijn.'

Moeilijkste vragen

Voor havisten bleek vraag 2 (de vraag over de Egyptische boeren) de moeilijkste vraag, met een p'-waarde van 0,30.³ De instapvraag, de volgordevraag over de bruggen, was net als de afgelopen jaren weer een mooie binnenkomer. Met een p'-waarde van 0,71 was dit echter niet de makkelijkste vraag van het examen. Dat was vraag 18 (over Duitsland in de Eerste Wereldoorlog) met een p'-waarde van 0,88, gevolgd door vraag 20 (de vraag over de Volksontvanger) met een p'-waarde van 0,81. Dat zorgde ervoor dat vragen over de Historische Context Duitsland dit jaar makkelijker uitvielen dan in 2015 en 2016.

Over tijdgebrek bij de havo hebben we weinig berichten binnengekregen, maar vraag 27 (over David Bowie) was toch wel veel overgeslagen. Dat kan veroorzaakt zijn doordat de kandidaten hun opgaven omvouwen, waardoor ze de laatste vraag niet zien (en dus ook niet wat voorop staat: 'Dit examen bestaat uit 27 vragen' en wat onderaan elke bladzijde staat: 'Lees verder'). Misschien dat de docenten hun leerlingen hier nog eens op kunnen wijzen als zij voor het examen oefenen.

Een klacht over het noemen van het kenmerkend aspect 'Koude Oorlog' in het cv van vraag 27 (dat is geen kenmerkend aspect, maar een historische context volgens deze klager), laat zien dat het principe van kenmerkende aspecten en contexten nog niet overal helemaal duidelijk is. Ook buiten de specificatie in de historische context kunnen over hetzelfde kenmerkende aspect vragen worden gesteld. Vraag 27 is daar een voorbeeld van: David Bowie noch de maanlanding worden expliciet genoemd in de context Koude Oorlog.

De moeilijke vragen 14 en 24 (met p'-waarden van respectievelijk 0,35 en 0,32) zijn te verschillend om een gemeenschappelijke reden voor de moeilijkheid aan te wijzen. Blijkbaar was het in vraag 14 moeilijk de sociale stijging (die door de industriële revolutie mogelijk werd) uit de bron te halen, terwijl in vraag 24 – de moeilijkste vraag van het examen – wellicht de begrippen 'een-

Normeringseenheid	17112	17143
Schooltype/Leerweg	VWO	HAVO
Soort examen	CSE	CSE
Vaknaam	geschiedenis	geschiedenis
Totaal aantal kandidaten	18.325	35.972
Steekproefgrootte	13.092	25.721
Aantal vragen	28	27
P'-waarde totale steekproef	0,63	0,61
P'-waarde, alleen jongens	0,64	0,61
P'-waarde, alleen meisjes	0,61	0,61
Maximumscore	74	71
Gemiddelde score	46,5	43,3
Normeringsterm	0,7	0,7
Gemiddeld cijfer	6,4	6,2
Percentage onvoldoendes (< 5.5)	22,3	23,9
Standaardafwijking	9,2	8,5
Betrouwbaarheid (asympt. GLB)	0,78	0,76
Standaardmeetfout	4,3	4,2

zijdig' en 'detente' onbekend terrein vormden. Vraag 12 (over Recife, Elmina en Ghana) leverde een p'-waarde van 0,56 op, keurig dus. Blijkbaar weten havisten hoe de wereld in elkaar zit en konden zij de link naar Afrika en de trans-Atlantische slavenhandel goed leggen.

Detailkennis

De vwo-kandidaten hadden de meeste moeite met vraag 18 (gebeurtenissen noemen uit de laatste maanden van Eerste Wereldoorlog, de p'-waarde was 0,39). Hieruit blijkt hoe globaal er geleerd wordt: detailkennis is juist voor vwo'ers moeilijk. De gemakkelijkste vraag (7) met een p'-waarde van 0,88 was de vraag over de Moderatie naar aanleiding van een bron over Margaretha van Parma. Veel docenten zullen aan de rol van Margaretha aandacht hebben besteed. Overgeslagen vragen zitten verspreid door het hele examen, niet alleen aan het einde, zoals bij havo. Vraag 18 (keizer Wilhelm II over het einde van de Eerste Wereldoorlog) spant daarbij de kroon, maar vraag 10 (Willem van Oranje gijzelt de afgevaardigden van de Staten-Generaal) kan er ook wat van: blijkbaar vonden de vwo-kandidaten deze vragen op voorhand te moeilijk of te bewerkelijk. Er is een opmerkelijke overeenkomst tussen vraag 10 en 18: in beide gevallen moesten de kandidaten zich inleven in de beweegredenen van een ander (Wilhelm en Willem), kennelijk een lastige ►

¹ Voor een uitleg over de werking van de klachtenlijn van CvTE: tiny.cc/K7CKL.

² In *Kleio* 2017-4, p. 74 schrijft een docent over deze vraag dat het gebruik van het woord 'wenselijk' hier de bias van de examenmakers toont. Er wordt gevraagd naar de werking van het kenmerkend aspect 'de trans-Atlantische slavenhandel', wat op zich al een akelige omschrijving is, en het causale verband tussen de ene verovering en de andere. Een vraag vanuit het perspectief van de 'tot slaaf gemaakten' vereist een andere historische context.

³ De p-waarde is een getal dat de moeilijkheidsgraad van een vraag aangeeft. Hoe hoger de p-waarde hoe makkelijker de vraag. Bij een p-waarde van 0,0 scoort geen van de kandidaten een punt, bij een p-waarde van 1,0 halen alle kandidaten het maximumaantal scorepunten voor de vraag. 'P' is de gemiddelde p-waarde.

Vwo, bron 13 en havo, bron 14: Op 4 mei 1968 wordt Alexander Dubček, de leider van de communistische partij van Tsjechoslowakije, door de partijleiding van de Sovjet-Unie naar Moskou geroepen voor overleg. De Nederlandse tekenaar Eppo Doeve maakt hierover deze prent.

opgave. Zou het kunnen dat ze daarbij niet goed voorzien dat in deze vragen ook gewoon kennis gevraagd wordt? Of denken ze misschien dat ze hadden moeten leren wat beide Willems zelf dachten? Over deze vraag zouden docenten een interessant gesprek kunnen voeren met hun leerlingen tijdens de voorbereiding van het examen.

Vraag 11 (het Grand Dessein van de WIC) was een variant op vraag 12 bij havo. Geen overlapvraag, want de vragen zijn niet exact gelijk, maar inhoudelijk voor een deel identiek. De vwo-vraag kende een grotere hoeveelheid informatie, waaruit de relevante gegevens voor het antwoord konden worden geselecteerd. Dat ging de vwo-kandidaten minder goed af: de p^2 -waarde van deze vraag was 0,48.

De vraag over de veters van Dubček (havo: vraag 25, vwo: vraag 26) was de overlapvraag. Voor de examenmakers was het overduidelijk dat de veters werden vast gestrikt, om Dubček het spelen te beletten. Maar sommige kandidaten konden uitleggen dat Breznev door het losknopen van de veters Dubček tegenwerkte (ook dan struikel je). De opmerking in het cv streng toepassen, zou betekenen dat er dan geen punten zouden mogen worden toegekend, de regiovergaderingen vonden dat te streng. De havisten haalden voor deze vraag een gemiddelde p^2 -waarde van 0,48 en de vwo'ers 0,69. Na ampele overweging is besloten geen aanvulling op het correctievoorschrift uit te brengen voor deze vraag.⁴

Kenmerkende aspecten

Het werken met kenmerkende aspecten is goed doorgedrongen in de geschiedenislessen. Dat geldt niet voor de geschiedeniswereld buiten het voortgezet onderwijs. De geschiedenisexamens worden door vakhistorici gescreend op onvolkomenheden. Deze wetenschappers geven daarbij allemaal in meer of mindere mate aan, moeite

met het systeem van kenmerkende aspecten te hebben. Een voorbeeld daarvan zien we ook in de hiervoor aangehaalde recensie van het examen door Hans Goedkoop: 'Maar bij de laatste vraag zat hij toch verbijsterd naar het examen te staren. Dit is zeker bedacht door een Bowiefan: welke aspecten uit de twintigste eeuw passen bij Space Oddity en Ziggy Stardust? Ik hou erg van Bowie, maar wat willen ze hier in godsnaam mee?' De kern van het probleem is hier een ontbrekend woordje. Goedkoop las 'aspecten' en dan is het antwoord natuurlijk enorm ruim, terwijl gevraagd wordt naar 'kenmerkende aspecten'. Dat beperkt voor de kandidaat het antwoord, doordat gekozen moet worden uit de zes laatste kenmerkende aspecten. Dat is wat met deze vraag wordt beoogd: kende de kandidaat de stof van het examenprogramma (en dus de negenenveertig kenmerkende aspecten)? Hier blijkt het gevaar van specifiek onderwijsjargon: algemene begrippen worden onbegrijpelijk voor degene die de onderwijsdefinitie van dit begrip niet kent.

Correctie en normering

Op de website van CvTE is over de procedure die gevolgd wordt om de examens te normeren informatie te vinden die hier niet hoeft te worden herhaald. Voorafgaand aan goede normering is een eerlijke correctie. Daarbij is van het grootste belang dat alle correctoren zich houden aan de afspraken in het correctievoorschrift en de aanvullingen die daarop verschijnen. Is er een duidelijke fout geconstateerd in het examen, bijvoorbeeld via de examenklachtenlijn, dan wordt daar in de normering rekening mee gehouden. Als correctoren op voorhand punten toekennen aan hun leerlingen bij vragen die volgens hen een verkeerd of onvolledig antwoordmodel hebben, dan ontstaat er voor hun leerlingen een dubbele compensatie: zij krijgen voor hun onjuiste antwoord punten en in de normering krijgen ze er compensatiepunten bij. Dat is niet eerlijk, en tast het gelijkheidsprincipe van de beoordeling van de examenkandidaten aan. Het centraal eindexamen is juist bedoeld om een eerlijke maatstaf voor iedereen aan te leggen.

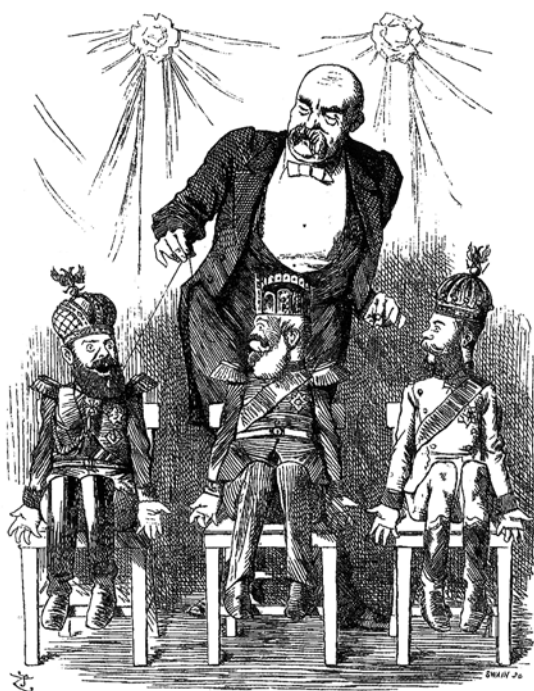
Wat verandert er in 2018 voor de havo?

1. Op het CSE worden geen vragen gesteld over de periode vóór 1500, dus ook niet in de volgordevragen. De kenmerkende aspecten vóór 1500 worden wel in het schoolexamen getoetst.
2. De voorbeelden bij de historische contexten zijn opgenomen in de tekst of geschrapt.
3. De verhouding tussen het aantal punten dat verdiend kan worden met vragen over de ongespecificeerde kenmerkende aspecten en de historische contexten wordt 1:3.

⁴ In de voorlooptekst bij het correctievoorschrift onder NB3 wordt uitgelegd wat bedoeld wordt met 'aanvulling op het correctievoorschrift' en wat het verschil is met een erratum.

⁵ Bekijk het verslag van de havo-examens op de website van de VGN: tiny.cc/K7CVV.

⁶ Vakspecifieke regel 1: vakinhoudelijke argumenten moeten afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijke publicaties.

THE THREE EMPERORS;
OR, THE VENTRILOQUIST OF VARZIN I

De VGN organiseert al sinds jaar en dag de regionale besprekingen van de examens en publiceert de bevindingen van de voorbereidingsgroep van deze vergaderingen. Zij stellen: 'Dit verslag is niet bedoeld als aanvulling op het correctievoorschrift (cv), maar dient tot het bereiken van consensus, zodat eindeloze discussies tussen correctoren vermeden kunnen worden.'⁵

Bij de bespreking van vraag 14 in het vwo-examen ontstond dit jaar een discussie of aan de 'Vaderlandsche Sociëteit' van Den Bosch ook nationalistische ideeën konden worden toegeschreven die ontleend zouden zijn aan de jakobijnen. Hierbij werd verwezen naar Hobsbawm die betoogde dat de jakobijnen nationalistisch waren. De naam van de sociëteit zou duiden op dat nationalisme. Deze naam bestond echter al voor de Franse Revolutie en verwijst naar de patriottenbeweging van de jaren 1783-1787. Dit is dus niet aan de jakobijnen ontleend. Het nationalisme was al voor die tijd aanwezig. Het gezamenlijke standpunt van de regiovoorzitters was, dat nationalisme als antwoord niet beloond mocht worden, en dat hier niet van kon worden afgeweken op grond van de vakspecifieke regel.⁶ Toch blijkt dat dit in bepaalde regio's wel is gebeurd, en dat is geen goede zaak. Het principe van een eerlijke en gelijke beoordeling komt daarmee in gevaar.

Verlichting

Vanaf het komende examen (2018) wordt de examenstof voor de centrale havo-examens minder omvangrijk. Er zullen geen vragen meer worden gesteld over de periode vóór 1500. De drie bestaande historische contexten blijven centraal-examenstof. Voor het schoolexamen verandert er niets: daarin moeten alle perioden worden behandeld. Ook de verhouding tussen vragen

over ongespecificeerde kenmerkende aspecten en vragen over de historische contexten wordt aan de nieuwe syllabus aangepast. Vanaf het examen van 2018 is die verhouding ongeveer 1:3. Dat wil zeggen dat ongeveer 25 procent van de scorepunten naar vragen gaat over de ongespecificeerde kenmerkende aspecten en ongeveer 75 procent naar vragen over de historische contexten. Deze verlichtingsmaatregelen komen voort uit de resultaten van de bijeenkomsten van verschillende focusgroepen van geschiedenisdocenten die vorig jaar hun ervaringen met het examenprogramma in kaart hebben gebracht. Daaruit is ook voortgekomen dat er een meer grondige herziening nodig is van de bestaande syllabi voor havo en vwo. De commissie die daarmee is belast, zal in het begin van 2018 met een conceptsyllabus naar buiten treden, zodat wellicht in 2020 of 2021 een examen op grond van nieuwe historische contexten kan worden afgenomen.

Alles bijeengenomen lijkt dit voor geschiedenis een geslaagd examenjaar. Er blijven echter wel structurele aandachtspunten bestaan. De formulering van de vragen is voor veel havisten nog tamelijk abstract, de lengte van het vwo-examen moet in de gaten worden gehouden. Het is dan ook waarschijnlijk dat het aantal punten in de komende examens minder dan 75 zal gaan bedragen en dat er minder vragen worden gesteld. Daarnaast is het van belang recht te doen aan de differentiatie: zowel bij havo als bij vwo is het voor heel goede kandidaten moeilijk tot een écht hoge score te komen. Maar dat is inherent aan het examenprogramma voor geschiedenis. De stabiliteit van het programma draagt er zeker aan bij dat docenten en kandidaten goed beslagen ten ijs kunnen komen.

Havo, bron 9:
Een prent van John Tenniel uit het Britse tijdschrift Punch van 20 september 1884, naar aanleiding van een overleg tussen de drie keizers van de Driekeizersbond, het verdrag tussen Duitsland, Rusland en Oostenrijk-Hongarije uit 1873.

Vwo, bron 14:
In 1978 en 1979 onderhandelen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie over Salt II, een vervolg op het Salt I-verdrag. In november 1978 maakt Horst Haitzinger deze prent over de onderhandelingen.

Met dank aan de aanvullingen van Joost Rosendaal en Saskia de Boer, en de opmerkingen van Huub Kurstjens en Niek Nelissen. ■